

Vrouwen in de academische wereld.

De RoSa-factsheets maken u wegwijs in het gelijke kansenlandschap in Vlaanderen. Telkens wordt er op een bepaald terrein nagegaan wat de situatie is. Zowel bredere thema's als meer specifieke krijgen aandacht, naargelang de relevantie en/of beschikbaarheid van informatie en het voorhanden zijn van cijfermateriaal. Bedoeling is niet zozeer volledigheid te bieden maar wel op een overzichtelijke en toegankelijke manier de positie van de vrouw in Vlaanderen te schetsen. RoSa is sinds 1978 in Vlaanderen hét adres voor informatie en documentatie over gelijke kansen, emancipatie en vrouwenstudies in binnen- en buitenland.

Nr. 2 • juni 2000

Inleiding

Universiteiten zijn eeuwenlang enkel voor mannen toegankelijk geweest. Daar kwam pas verandering in in de eerste helft van de negentiende eeuw. In België deden de eerste vrouwelijke universiteitsstudenten hun intrede in 1880 in Brussel, twee jaar later in Luik en nog eens het jaar nadien in Gent. In Leuven werden vrouwen pas in 1920 toegelaten. Het gebrek aan beroepsperspectieven en aan hoger middelbaar onderwijs zorgde ervoor dat er maar weinig vrouwen gebruik maakten van die mogelijkheid. In 1890 kwam er een wet die vrouwen uitdrukkelijk toelaat tot alle academische graden en tot de beroepen van arts en apotheker. In 1907 werd het eerste meisjesatheneum opgericht. De aanwezigheid van vrouwen op de universiteiten is sindsdien enkel gestegen. De veranderde positie van vrouwen in de samenleving en de democratisering van het universitair onderwijs hebben ertoe geleid dat meer dan de helft van de universiteitsstudenten nu vrouwen zijn. Toch zijn universiteiten verre van egalitaire instellingen. Enerzijds is er aan de kant van de studenten het probleem van de typische 'meisjeskeuzes', de zogenaamde horizontale segregatie, anderzijds is van die aanwezigheid niet veel meer te merken in de hogere regionen van het wetenschappelijk personeel, de verticale segregatie.

Studenten

TABEL 1 : Evolutie van het aantal hoofdinschrijvingen uitgesplitst naar geslacht

Acadjr.	Mannen		Vrouwen		Totaal	
'90-'91	30912	55.0	25715	45.0	56627	100.0
'91-'92	32124	54.3	27051	45.7	59175	100.0
'92-'93	32980	53.9	28251	46.1	61231	100.0
'93-'94	33430	53.2	29410	46.8	62840	100.0
'94-'95	33945	52.6	30585	47.04	64530	100.0
'95-'96	34624	51.9	32062	48.1	66686	100.0
'96-'97	35050	51.4	33143	48.6	68193	100.0
'97-'98	35059	50.7	34094	49.3	69.153	100.0

Bron: Vlaamse Interuniversitaire Raad, *Statistische gegevens betreffende de studentenbevolking aan de Vlaamse universiteiten, academiejaar 97-98*, [Brussel], 1999, p. 185.

In de loop van de jaren negentig is niet alleen het aantal universiteitsstudenten gestegen, maar ook het aandeel van de vrouwelijke studenten. In tabel 1 wordt duidelijk dat de verhoudingen ongeveer gelijk geworden zijn.

Bij de generatiestudenten is het zelfs zo dat er een overwicht van vrouwen is. Een generatiestudent is een student die zich voor de eerste maal inschrijft aan een Vlaamse universiteit.

TABEL 2 : Evolutie van het aantal generatiestudenten (1° jaar) uitgesplitst naar geslacht, in absolute cijfers en ten aanzien van de potentiële doelgroep

ACADJR.	MANNEN				VROUWEN			
	Generatiestudenten N	%	18 jr N	%	Generatiestudenten N	%	18 jr N	%
	UNIVERSITAIR ONDERWIJS							
'92-'93	6371	50,4	36199	17,6	6275	49,6	34715	18,1
'93-'94	6376	50,3	34854	18,3	6295	49,7	33164	19,0
'94-'95	6791	49,9	35666	19,0	6805	50,1	34134	19,9
'95-'96	6832	48,7	36284	18,8	7196	51,3	35220	20,4
'96-'97	6834	48,4	36965	18,5	7294	51,6	35674	20,4
'97-'98	6649	48,0	37915	17,5	7207	52,0	35793	20,1
Vershil 1st jr	-185	-2,7			-87	-1,2		
Vershil 6 jr	278	4,4			932	14,8		

Bron: Vlaamse Interuniversitaire Raad, *Statistische gegevens betreffende de studentenbevolking aan de Vlaamse universiteiten, academiejaar 97-98*[Brussel], 1999, p. 250.

Bovendien is de relatieve participatie van vrouwen in het universitair onderwijs ten opzichte van de potentiële doelgroep (achttienjarige vrouwen die in Vlaanderen wonen) hoger (20.4 procent) hoger dan bij mannen (17.5 procent). Toch bestaat er nog altijd een horizontale segregatie binnen de keuzes die mannen en vrouwen maken voor verschillende studierichtingen. In de volgende tabel worden de generatiestudenten op 1/2/1998 weergegeven, ingeschreven voor een eerste jaar per studiegebied en per geslacht.

TABEL 3 : Belgische generatiestudenten ingeschreven voor een eerste jaar per studiegebied op 1/02/1998

	M	V	Tot	M %	V %	Tot %
Wijsbegeerte en moraalwetenschappen	124	93	217	57	43	100
Godgel, godsdienstwet. en kerk. recht	11	26	37	30	70	100
Taal- en letterkunde	315	678	993	32	68	100
Geschiedenis	276	216	492	56	44	100
Archeologie en kunstwetenschappen	127	252	379	34	66	100
Rechten, notariaat en crimin. wet.	973	1065	2038	48	52	100
Psychologische en pedagogische wet.	330	1005	1335	28	75	100
Economische en toegepaste econ. wet.	1159	695	1854	62	38	100
Politieke en sociale wet.	456	545	1001	45	55	100
Sociale gezondheidswet	8	73	81	10	90	100
Lichamelijke opvoeding, MOREKI	263	254	517	51	49	100
Wetenschappen	930	538	1468	63	37	100
Toegepaste wet.	598	163	761	79	21	100
Toegepaste biologische wet.	327	262	589	56	44	100
Geneeskunde	206	346	552	37	63	100
Tandheelkunde	20	35	55	36	64	100
Dierengeneeskunde	91	154	245	37	63	100
Farmaceutische wet.	78	228	306	25	75	100
Gecombineerde studiegebieden	110	263	373	29	71	100
Algemeen totaal	6402	6891	13293			

Bron: Vlaamse Interuniversitaire Raad, *Statistische gegevens betreffende de studentenbevolking aan de Vlaamse universiteiten, academiejaar 97-98*. [Brussel], 1999, p. 41, eigen bewerking.

Studiegebieden met een groot aantal meisjesstudenten zijn godsdienstwetenschappen, taal- en letterkunde, psychologie en pedagogie, archeologie en kunstwetenschappen, sociale gezondheidswetenschappen, farmaceutische wetenschappen en binnen de categorie gecombineerde studiegebieden. Die categorie bevat naast de biomedische wetenschappen nog zeven studierichtingen die onder de noemer letteren en wijsbegeerte vallen en daarmee het overwicht van vrouwen binnen de taal- en letterkunde enkel bevestigen.

Ook binnen de politieke en sociale wetenschappen, geneeskunde, tandheelkunde en diergeneeskunde zijn meisjesstudenten in de meerderheid. De gebieden die het grootste overwicht aan mannen kennen zijn de wetenschappen en toegepaste wetenschappen. Aan de hand van die cijfers kan gesteld worden dat het probleem van de typische meisjeskeuzes zich nog altijd voordoet: vrouwen kiezen eerder voor de 'zachte' dan voor de 'harde' wetenschappen. Vooral de faculteit toegepaste wetenschappen is daar een treffend voorbeeld van. Wanneer het studiegebied wetenschappen van naderbij bekeken wordt, wordt dat alleen maar bevestigd. Informatica en natuurkunde kunnen op nog geen tien procent vrouwelijke eerstejaarsstudenten rekenen.

TABEL 4 : Uitsplitsing categorie wetenschappen

	M	V	Tot	M %	V %	Tot %
Wiskunde	61	56	117	53	47	100
Informatica	391	40	431	81	9	100
Natuurkunde	51	5	56	81	9	100
Scheikunde	78	77	155	50	50	100
Biologie	155	205	360	43	57	100
Geologie	23	24	47	49	51	100
Geografie	65	54	119	55	45	100
Gemeenschap. 1 ^e kan. wetenschap.	41	37	78	53	47	100
Gemeenschap. 1 ^e kan. wis- en natuurkunde	65	40	105	62	38	100

Bron: Vlaamse Interuniversitaire Raad, *Statistische gegevens betreffende de studentenbevolking aan de Vlaamse universiteiten, academiejaar 97-98*. [Brussel], 1999, p. 42, eigen bewerking.

Verticale segregatie

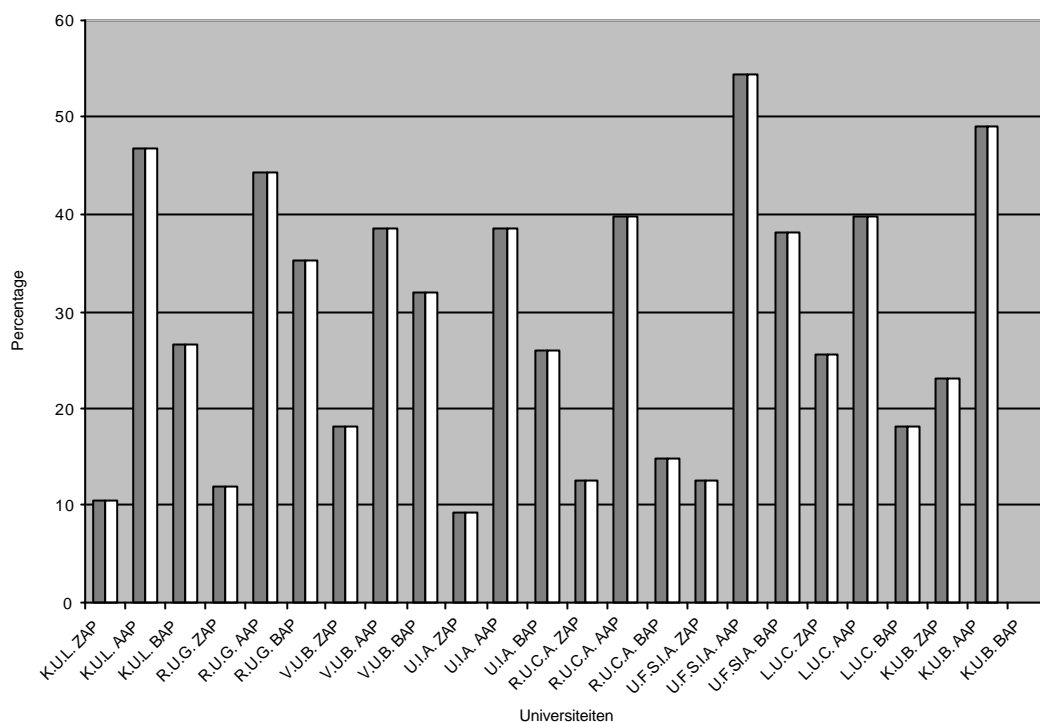
Vrouwen zijn sterk ondervertegenwoordigd bij het wetenschappelijk personeel van de Vlaamse universiteiten, vooral naarmate men hoger op de universitaire ladder klimt. Bij de zogenaamde instroom in het wetenschappelijk personeel is de situatie bevredigend. De doorstroom naar de hoogste regionen is echter nog altijd problematisch.

Het academisch personeel wordt in drie categorieën onderverdeeld. AAP staat voor Assisterend Academisch Personeel. Deze groep personeel werkt meestal aan een doctoraat en verzorgt een deel van de onderwijsopdrachten van de promotor. Die assistenten worden intern gefinancierd en zijn meestal aangeworven met contracten van twee jaar met een maximum van zes jaar.

Het Bijzonder Academisch Personeel (BAP) zijn wetenschappelijk onderzoekers die geen onderwijstaken hebben. Ze kunnen aan een doctoraat werken via een beurs, projectonderzoek doen (wetenschappelijk medewerker) of na hun doctoraat onderzoek verrichten (post-doc-mandaat). Zij worden door externe bronnen gefinancierd.

Bij het Zelfstandig Academisch Personeel zijn de verschillende loopbaanetappes respectievelijk docent, hoofddocent, hoogleraar, gewoon en buitengewoon hoogleraar.

GRAFIEK 1

Bron: Vlaamse Interuniversitaire Raad, *Statistische gegevens betreffende het personeel aan de Vlaamse universiteiten, telling 1-2-99.* [Brussel], 1999, p. 7-46.

Bij het assiterend personeel zijn vrouwen goed vertegenwoordigd: in 4 van de 8 Vlaamse universiteiten is meer dan 40 procent van het AAP vrouwelijk. Het ZAP daarentegen heeft slechts aan één enkele Vlaamse universiteit meer dan 20 procent vrouwen, de laagste score blijft onder de 10 procent. Bovendien is in grafiek 1 duidelijk te zien dat een hoge aanwezigheid van vrouwen bij het assiterend personeel niet noodzakelijk leidt tot meer vrouwen in het ZAP. Aan de U.F.S.I.A. bijvoorbeeld is méér dan 50 procent van het AAP en bijna 40 procent van het BAP vrouwelijk, terwijl het ZAP net iets meer dan 10 procent vrouwen bevat. Het best scoort het L.U.C., met meer dan 25 procent vrouwen in het ZAP, terwijl de cijfers voor het assiterend personeel daar relatief laag liggen.

TABEL 5

Personeelsbezetting Zelfstandig Academisch (op 1 februari 199 – in VTE)

	# Mannen	# Vrouwen	Totaal	% Mannen	% Vrouwen
Buitengewoon Hoogleraar	31,84	0,30	32,14	99 %	1 %
Gewoon Hoogleraar	655,80	46,00	701,80	93 %	7 %
Hoogleraar	460,97	48,05	509,02	91 %	9 %
Hoofddocent	482,92	73,71	556,63	87 %	13 %
Docent	352,82	106,54	459,36	77 %	23 %
Hoofdbibliothecaris, Faculteitsgeaggregeerde, ...	43,65	28,95	72,60	60 %	40 %
Totaal	2028	304	2332	87 %	13 %

Bron: Malfliet Katlijn (e.a.), *Eerste Gelijke-Kansenrapport, Gelijke-kansenbeleid en Universiteit.* K.U Leuven, 1999, p. 45.

TABEL 6

Personneelsbezetting Assisterend Academisch Personeel (op 1 februari 1999 – in VTE)

	#Mannen	#Vrouwen	Totaal	#Mannen	#Vrouwen
Assistent	768,43	615,42	1383,85	56 %	44 %
Praktijkassistent	77,28	77,55	154,83	50 %	50 %
Doctor-assistent	63,15	29,55	92,7	68 %	32 %
Tijdelijk Pedagogisch en Weten. Medewerker	43,35	37,7	81,05	53 %	47 %
Totaal	952	760	1712	56 %	44 %

Bron: Malfliet Katlijn (e.a.), *Eerste Gelijke-Kansenrapport, Gelijke-kansenbeleid en Universiteit*. K.U Leuven, 1999, p. 46.

De cijfers over de verschillende categorieën van het ZAP laten duidelijk zien dat het aantal vrouwen daalt naarmate het niveau stijgt. Het totaal aantal vrouwen in het ZAP van de Vlaamse universiteiten in 1999 is 13 procent. Dat cijfer verbergt echter niet alleen significante verschillen tussen de universiteiten onderling, maar ook tussen de verschillende academische graden. Vooral de afwezigheid van vrouwen bij de categorie gewone hoogleraren is zorgwekkend, omdat deze categorie veel invloed heeft op de aanwervingen en bevorderingen.

Het is duidelijk dat er niet voldoende doorstroom is van het AAP naar het ZAP. Daarvoor dienen verklaringen gezocht te worden. In een aantal studies die hier beknopt worden weergegeven worden oorzaken aangehaald. Het bestaande onderzoek is vrij beperkt voor België, maar kan toch een richting aangeven. Bij vergelijkingen met het buitenland dient men voorzichtig te zijn. Enerzijds kent een land als Nederland een vergelijkbare situatie, anderzijds is de specifieke academische cultuur er toch wel verschillend genoeg zodat tal van verklaringen niet zomaar overgenomen kunnen worden.

Oorzaken

Er is niet alleen gebruik gemaakt van cijfermateriaal maar ook van kwalitatieve analyses van vragenlijsten die door de betrokkenen werden ingevuld en van klachtenmeldingen. De hindernissen die vrouwen ondervinden bij het uitbouwen van een universitaire carrière zijn niet altijd duidelijk aan te wijzen en in cijfers uit te drukken. De academische wereld is een gesloten wereld met een eigen cultuur en veel ongeschreven regels.

Er kunnen vooreerst een aantal externe en algemeen maatschappelijke factoren naar voor geschoven worden die gelijke kansen in de academische wereld afremmen. Er is een algemene ondervertegenwoordiging van vrouwen in leidinggevende functies, waaraan ook de universiteiten niet ontsnappen. Bovendien is er een lacune in de wetgeving op de gelijke kansen wat die sector betreft. Voor de openbare besturen geldt het Koninklijke Besluit van 27 februari 1990 dat de verplichting oplegt een gelijke-kansenbeleid te voeren. Universiteiten vallen buiten de bestaande wetgeving en kennen dus geen verplichting op dat gebied.

Een tweede groep redenen betreft de keuzes die vrouwen zelf maken, samen met de nog altijd bestaande socialisering van traditionele rolpatronen. Toegespitst op de academische wereld kan men stellen dat de periode waarin het doctoraat behaald wordt en die waarin men kinderen krijgt, grosso modo samenvalt. De combinatie arbeid-gezin staat dikwijls in de weg van een universitaire carrière. Ook verblijven aan buitenlandse instellingen bijvoorbeeld, die een gunstige invloed hebben op de beoordelingen bij benoemingen zijn voor vrouwen dikwijls problematischer dan voor mannen. Bovendien is de universiteit bijzonder weerbarstig om zich aan te passen aan de gezinsnoden. De hoge werkdruk laat geen plaats voor gezinstaken en zwangerschap.

Een derde groep belemmeringen zijn het personeelsbeleid en de bedrijfscultuur van de universiteiten. Aangezien vrouwen nog maar honderd jaar deel uitmaken van de academische wereld en dan nog zelden aan de top, is er nog altijd te weinig plaats voor gendergebaseerde verschillen in normen, waarden en eigenschappen. Er is te weinig diversiteit. Dat wordt duidelijk in het recente onderzoek van Van Haegendoren en Noelanders, waarin de aanwervings- en bevorderingsprocedures aan de Vlaamse universiteiten onder de loep genomen worden. Doordat enerzijds de criteria te weinig geëxpliciteerd zijn en anderzijds de instanties die instaan voor die selectie en bevordering eenzijdig samengesteld zijn (het gaat om Belgische mannen van middelbare leeftijd), is er van diversiteit weinig sprake. Nochtans tonen ook universiteiten waar wel een deel vrouwen aanwezig zijn in de organen die beslissen over aanwervingen aan dat evenredige vertegenwoordiging alleen geen oplossing biedt. Een minderheid vrouwen kan duidelijk nog geen verandering van bedrijfscultuur teweeg brengen. Ook in andere sectoren is men tot de conclusie gekomen dat gelijke kansen niet vanzelf ontstaan. Het 'glazen plafond', waardoor vrouwen er niet in slagen tot de top door te dringen kan alleen maar door een bewuste en geplande strategie weggewerkt worden.

De academische cultuur heeft zich nog altijd niet ontdaan van haar traditionele wortels, waarin mannen een vooraanstaande rol spelen. De universiteit is tot begin deze eeuw een mannenbastion geweest. Dat zou een verklaring kunnen zijn, ware het niet dat vergelijkbare instituties zoals de rechterlijke macht verder staan in hun feminisering. Een steeds terugkerende verklaring is de vrees voor de ontwaarding van een ambt wanneer teveel vrouwen dat ambt bekleden.

Ook de hoge werkdruk wordt dikwijls genoemd. De universiteit verwacht van haar personeelsleden een onvoorwaardelijke toewijding, wat voor vrouwen niet altijd te combineren valt met hun gezinstaken.

Het gebrek aan transparantie, niet alleen bij selectiecriteria, maar ook bij kwalificatiecriteria, functieprofielen en evaluatieprocessen kan feitelijke ongelijkheid tot stand brengen. Door dat gebrek aan transparantie kunnen subjectieve criteria een belangrijker rol gaan spelen.

Samengevat kan gesteld worden dat de situatie in de Vlaamse universiteiten verre van ideaal is. Er is sprake van zowel horizontale segregatie (studiekeuze) als verticale segregatie (academische positie). Door de erfenissen uit het verleden die blijven spelen in de academische cultuur, samen met een aantal maatschappelijke factoren zoals het gebrek aan wetgeving, staat het gelijke kansenbeleid in de Vlaamse academische wereld nog in zijn kinderschoenen.

Samenstelling - Joyca Leplae

Literatuurlijst

- Fischer Agneta, *De universiteit als modern mannenklooster*. Amsterdam : Het Spinhuis, 1998
- Kabinet van de Staatssecretaris voor Maatsch. Emancipatie, *Stap voor stap : geschiedenis van de vrouwenemancipatie in België*. Brussel : Kabinet Staatssecretaris voor Maatsch. Emancipatie, 1991.
- Malfliet Katlijn (e.a.), *Eerste Gelijke-Kansenrapport, Gelijke-kansenbeleid en Universiteit*. Katholieke Universiteit Leuven, 1999.
- Noelanders S., Valgaeren Elke (medew.), *Vrouwen aan Vlaamse universiteiten*. Limburgs Universitair Centrum, Sociaal Economisch Instituut, 1999.
- Portegijs Wil, *'Jammer dat u gaat' : het snelle vertrek van vrouwelijke wetenschappers : een lek in het emancipatiebeleid*. Utrecht : Jan van Arkel, 1993.
- Vanherck Rina, Paule Verbruggen, *Vrouwen aan universiteiten : verklaring van de achterstelling van het vrouwelijk personeel aan de Vlaamse universiteiten*. Brussel: Kabinet van de Staatssecretaris voor Maatschappelijke Emancipatie, 1991.
- Vlaamse Interuniversitaire Raad, *Statistische gegevens betreffende de studentenbevolking aan de Vlaamse universiteiten, academiejaar 97-98*. [Brussel], 1999.
- Vlaamse Interuniversitaire Raad, *Statistische gegevens betreffende het personeel aan de Vlaamse universiteiten, telling 1-2-99*. [Brussel], 1999.